

Et beslægtet problem er forekomsten af flere oversættelser af den samme sang. I nogle tilfælde kan man regne ud, at den ene oversættelse er blevet brugt i den ene udgave, en anden i en senere udgave eller samling. I andre tilfælde er det imidlertid ikke til at regne ud. I Opus 44, »Fra Fjeld og Fjord« (Drachmann), for eksempel, har nogle af sangene (nr. 1,3,5 og 6) to tyske oversættelser, selv om der ser ud til kun at være én tysk udgave af disse sange (Peters, pl. nr. 7402 (1890)) og de to W. Hansensamlinger, hvori de indgår, har norsk/dansk tekster.

Disse få bemærkninger understreger kun, at denne fortegnelse er foreløbig, hvad forfatteren heller ikke har prøvet at skjule. Dertil må siges, at den er langt den fyldigste af de tilgængelige Grieg-fortegnelser, og hvis den ikke kan bringe fuld klarhed over emnet endnu, kan den i hvert fald

hjælpe til at lette tågen betydeligt. Udover de beskrivelser af forskellige udgaver af værker med og uden opus-tal og samlinger, som udgør selve værkfortegnelsen, er kataloget forsynet med en general-oversigt, en systematisk oversigt, et index over titler og tekster (også i oversættelse – mere end 1300 henvisninger), samt over personer og over stednavne. I stedregistret støder man pludseligt på et navn »Nunica, Michigan«, der vækker nysgerrighed. Det drejer sig om en udgave af »Pictures from Country-Life«, Op. 19, udgivet dét usandsynlige sted af en vis Thyge Sölgård & Co., efter aftale med den bemærkelsesværdige S. A. E. Hagen i København, allerede før 1879! Der må ligge et helt lille kapitel af amerikansk pionerkultur historie bag denne uskyldige notits, og hvor ellers end hos Dan Fog får man den slags ting at vide?

John Bergsagel

Folkmusikboken. Jan Ling (red.), Gunnar Ternhag (red.), Anna Johnson, Märta Ramsten (red.), Birgit Kjellström, Rigmor Sylvén, Gunnar Ermedahl, Ann-Marie Ohlsson, Ville Roempke, Ingmar Bengtsson. Bokförlaget Prisma, Stockholm 1980, ill. 346 pp.

1964 udsendte forlaget Prisma en lille bog af Jan Ling med titlen »Svensk folkmusik. Bondens musik i helg och söcken«. Der har længe været tale om, at forlaget skulle komme med en revideret genudsendelse af dette arbejde, men under indtryk af den rige forskning, der i mellemtiden har fundet sted, og de ændrede synsvinkler på stoffet, som præger mange nyere undersøgelser, har man valgt en helt ny og betydelig mere omfangsrig bogudgivelse med bidrag fra ti af Sveriges specialister indenfor folkmusikforskningen. Forlægget skinner dog igennem, bl.a. i hoveddispositionen, og når man nu sammenholder de to fremstillinger, må man atter konstatere, at det var en storartet bog, Jan Ling skrev i 1964.

Indenfor den knapt tilmålte ramme fik han meddelt et væld af interessante oplysninger og ræsonnementer i en let tilgængelig form, hvor man for første gang overfor en bredere læserkreds fik folkmusikken sat ind i dens kulturhistoriske sammenhæng. I sin ydre fremtræden er efterfølgeren en imponerende og indbydende publikation. Den er trykt på godt papir, og de mange illustrationer står smukt i en tiltalende lay-out. Indholdet fordeler sig på følgende måde: efter redaktørernes forord følger *Jan Ling*: »Om folkmusikens historia och ideologi.« *Gunnar Ternhag*: »Om folkmusikens källor.« *Anna Johnson*: »Om fäbodarnas musik.« *Märta Ramsten*: »Om folklig vissång.« *Birgit Kjellström*: »Om folk-

liga instrument.« *Rigmor Sylvén*: »Om musiken vid livets och årets högtider.« *Gunnar Ermedahl*: »Om spelmannen och hans musik.« *Ville Roempke*: »Om spelmannsrörelsen.« *Ingmar Bengtsson*: »Om att uppteckna folkmusik.« *Jan Ling, Märta Ramsten og Gunnar Ternhag*: »Om folkmusikforskningen under de senaste hundra åren.« I et appendix bringes et bidrag af spillemanden Knis Karl Aronsson, derefter en fortegnelse over trykte folkemusikudgaver, en fortegnelse over svensk folkemusik på grammofon, et sagligt stikordsregister, et personregister og endelig et titel- og tekstbegyndelsesregister. Hvert enkelt hovedbidrag følges af tilhørende noter og en kommenteret bibliografi.

Ligesom sin forgænger henvender Folkmusikboken sig til en bred kreds af interesserede – ja sågar også til den »som kanske för första gången börjar orientera sig på området«. Bogens ærinde er at stimulere læseren til et videre arbejde med folkemusik, og der er lagt megen omhu i at orientere om forskningens resultater. På denne baggrund forekommer det i dag rigtigt at vælge et team-work fremfor enkeltmandspræstationen, men samtidig påhviler der redaktionen et særligt ansvar for at sikre overblik og et vist helhedspræg. Folkmusikbokens forfattere har ikke været i stramme tøjler, men de er enige om at betone musikkens afhængighed af det samfund, hvori den fungerer, og de har også arbejdet sig frem til en fælles opfattelse af, hvorledes man kan vælge at afgrænse begrebet folkemusik. Om dette formulerer indledningen sig således: »Denna bok vill berätta om den musik som flertalet människor i vårt land spelat, sjungit, dansat eller lyssnat till från medeltiden fram till vårt sekel. Den vill också berätta om vad som hänt med denne musik under 1900-talet, då den sköts åt sidan av en importerad underhållningsmusik, såg ut att försvinna,

men kom tillbaka för att växa sig stark och bli en central del af svenskt musikliv av idag«. Og i Jan Lings kapitel 1 lidt mere specificeret: »Denna bok vill främst skildra musiken bland landsbygdens människor förr i tiden. Men även städernas hantverkare och småborgare kommer att skymta förbi . . .«. Der er således ikke tale om musikken, som der til enhver tid lyttes til den af et folkeflertal. I så fald skulle man have viet større opmærksomhed til underholdningsmusikken for slet ikke at tale om militærmusikken, som i hvert fald på dansk grund i begyndelsen af 1800-tallet var et af de musiktilbud, der forelå for netop byernes småborgere og håndværkere. Folkmusikbokens grænsedragning tydeliggøres på s. 12: » . . .Ungefær på samma sätt som vi använder oss av barockmusik eller wienklassicism för att beteckna de musikaliska kvarlevorna från en feodal eller borgerlig musikmiljö använder vi oss således i dag av begreppet »folkmusik« för att beteckna en musikkultur i ett avgränsat socialskikt från medeltid fram till modern tid«. Med andre ord bondesamfundets repertoire og dets videre skæbne i det industrialiserede samfund på landet og i byerne. Det er en god ide, men når man også hævder, at vi i dag ganske godt ved, hvad man forstår ved ordet folkemusik, så holder det kun stik i denne snævre betydning, og Jan Ling tog heller ikke helt så let på det i 1964. Hvis vi tager Folkmusikbokens ambitionsniveau i betragtning, savner man en orientering om de teoretiske overvejelser man i dag må gøre sig om betegnelser som folkemusik, folkelig musik og populærmusik – eller blot en henvisning til Jan Lings og Anders Lönn's udmærkede artikel herom i Sohlmans musiklexikon, hvor det så rigtigt står skrevet at » . . .folkmusik är en svåravgränsad företeelse och en mångtydig term«.

I forordet tager redaktørerne forskellige forbehold, og blandt disse det væsentlige,

at et område som folkedans ikke er blevet gjort til genstand for en særlig behandling. Desuden forberedes læseren på det irritationsmoment, som kan ligge i, at samme oplysninger forekommer i flere artikler. Dette er dog ikke nær så belastende som den kendsgerning, at nogle oplysninger kun bringes eet af flere relevante steder uden henvisning. Overhovedet kunne man nok på visse punkter have trukket endnu bedre på hinanden i dette kollektiv, bl.a. hvad billedmaterialet angår. Det virker f.eks. helt urimeligt, at Rigmor Sylvén under omtalen af midsommerdansen omkring majstangen uden illustration ikke henviser til Birgit Kjellströms billede på s. 179. Herved tangerer vi også et andet generelt spørgsmål, nemlig anvendelse og tolkning af det overordentlig righoldige billedstof. Nogle af forfatterne er opmærksomme på de problemer, der knytter sig til billeders informative værdi, men det hænder, at vi må savne oplysning om datering og proveniens, og ikke sjældent overlades det til læseren at vurdere illustrationens udsagnskraft. Den kan indlysende fremgå af hovedteksten, således hos Jan Ling i kapitel 1, og overhovedet kan man naturligvis hævde, at dette bidrag om folkemusikkens ideologi-afhængighed har udrustet læseren med en vis baggrund for at tage stilling til billedernes rolle. Dertil er området dog for kompliceret, og et par almene betragtninger om ikonografisk og ikonologisk metode måtte man under alle omstændigheder forvente i Gunnar Ternhags artikel om folkemusikkens kilder; her er dette felt dog stærkt underbelyst. Ternhag beskæftiger sig stort set kun med middelalderens kirke-maleri, som han uden forbehold karakteriserer som en vigtig kilde til vor viden om folkemusik, og bortset fra en enkelt advarsel om proveniensens af billedstoffet hos Olaus Magnus (1555) får læseren ingen indsigt i billeders muligheder og begræns-

ninger – end ikke en henvisning. Det er dog ellers et væsentligt forskningsområde, som nu dyrkes med flid både i de skandinaviske lande og andre steder.

Jan Lings indledende kapitel om folkemusikkens historie og ideologi er en af de væsentlige nydannelser i forhold til hans bog fra 1964. Det drejer sig om denne musiks historie udenfor folket, således som den er brugt af andre samfundsklasser, og det er et meget engageret bidrag med mange citater og anden dokumentation af et stof, som mig bekendt ikke før er præsenteret sammenfattende på denne måde. Efter først at have rammet en pæl igennem enhver forestilling om, at svensk folkemusik på noget tidspunkt skulle have eksisteret i en slags uskyldstilstand isoleret fra overklassens kultur beskæftiger Ling sig i al korthed, må man sige, med perioden 1200–1700-tallet. Langt mere indgående behandles nationalromantikens interesse i folkets musikalske arv og bestræbelserne på at redigere den ind i borgerskabets musikliv. Og endelig er 1900-tallets folkemusikbevægelse blevet genstand for en grundig analyse med disse grupperes egen publikation »Hembygden« som hovedkilde.

For perioden 1920–1950 er konklusionen ganske barsk: »Folkmusiken och folkdansen inlemdades i en klart konservativ ideologi där patriotism ibland övergick till chauvinism, där vårdandet av traditionsarvet ibland ledde till rasistiska anfall på de främmande kulturer som var på väg in i Sverige«. Ling antyder, at vejen måske kunne være blevet en anden, hvis også arbejderbevægelsen havde inddraget folkemusikken i sit oplysningsarbejde i stedet for at lade middelklassen om at forvalte dette arvegods, men sammenfatter dog således:

»Man kan diskutere och ifrågasätta mycket av den ideologiska ramen kring folkemusik och folkdans under 1900-talet.

Men det förringer inte värdet av det arbete för dans och musik som gjordes av så många spelmän, dansare, upptecknare och insamlare. Deres arbete består medan ideologin förgår«.

At det har været tilfældet for perioden 1960–1970-erne belyser forfatteren med et strejftog gennem de mange forskellige attituder til udnyttelse af spillemandsmusik og dans, og Ling runder af med denne blanding af en advarsel og velsignelse: »Folkemusiken kommer att färgas av olika ideologier så länge den är en levande realitet och inte ett museiföremål. Den kommer att stå i progressiva eller reaktionära rörelsers tjänst. Det är bara att ta för sig!« Og det har han jo ret i.

Jan Lings bidrag afbalanceres af Ville Roempkes detaljerede og interessante redegørelse for spelmansrørelsens historie, og det vil nok være en god ide at læse disse to indlæg i sammenhæng, fordi de supplerer hinanden så udmærket. Roempke er både spillemand og forsker, og gennem hans bidrag får vi anledning til at opleve spillemandsbevægelsens historie indefra – hele vejen fra Philochoros og Skansen i 90-erne over de store tävlinger og estradespil frem til »buskspel« i Östervåla 1977. Gunnar Ternhag skriver om folkemusikkens kilder og understreger indledningsvis, at næsten alle tidlige belæg stammer fra andre end folkemusikkens egne udøvere. Som eneste undtagelse nævnes visebøgerne med deres overraskende blandede repertoire, men til de direkte kilder hører vel også de mange spillemandsbøger, hvoraf en del går tilbage til 1700-tallet. Tyngdepunktet hos Ternhag ligger i en udmærket redegørelse for især 1800-tallets og 1900-tallets indsamlingsvirksomhed med de skiftende synspunkter på folkemusikkens væsen fra Herders anonyme folkesjæl til en senere tids interesse for spillemanden som individualitet. Nyttig er også et afsnit

om eksisterende folkemusikarkiver i Norden.

Der er god sammenhæng mellem Ternhags artikel og to andre, nemlig den afsluttende behandling af folkemusikforskningen de sidste 100 år af Ling/Ramsten/Ternhag og Ingmar Bengtssons glimrende oversigt over problemer i forbindelse med at notere folkemusik. Det vil føre for vidt her at referere disse bidrag, men de er i høj grad læseværdige, og det er ganske velgørende, at man her ikke blot beskæftiger sig med musikkens »omstændigheder« men også fra forskellige synsvinkler med musikken som genstand.

Dette gælder i endnu højere grad for bogens måske mest helstøbte indlæg, nemlig Anna Johnsons fremragende beretning om den musik, som er knyttet til kvægholdet i Sveriges bjerglandskaber. Det er lykkedes hende på en fuldkommen ubesværet måde at vise sammenhængen mellem miljø og musikalsk udtryk, og det ligger naturligvis tildels i selve emnets karakter, men så sandelig også i Anna Johnsons omfattende viden om fæbodskulturens struktur og historie og hendes beherskelse af de metoder, som kan befordre denne erkendelse. Glæden ved at læse Anna Johnsons artikel forstærkes yderligere derved, at den er så smukt formuleret og gennemlyst af hendes indlevelse i og kærlighed til stoffet. Men man vil jo så gerne finde en bagatel at hænge sig i, og der var heldigvis én: det er ikke et kohorn, men en bog, pigen på illustrationen s. 86 holder i hånden (hvad skulle hun dog også med et horn i den situation!).

Rigmor Sylvén føler sig ganske anderledes klemt af sit emne, som ellers klinger så rigt: musikken ved livets og årets højtider. Overleveringen er svag, musikken tildeles ingen egenverdi i de foreliggende beretninger, og »den reella kombinationen mellan musik och miljö kan vi således endast

gissa oss til«. Det må vi tage til efterretning, men samtidig udtrykke en vis beklagelse over, at Sylvéen oven i købet lader os noget i stikken med hensyn til det materiale, hun faktisk har at skrive om. Nodeeksempler, billeder og tekstcitater står for det meste så underligt uformidlede i modsætning til Jan Lings kapitel med samme overskrift i Folkmusikbokens forgænger fra 1964.

I artiklen om folkelig visesang giver Märta Ramsten læseren et nyttigt redskab til at etablere et overblik over et meget omfattende stof, idet hun meddeler den systematiske inddeling af viser ved Svenskt visarkiv. Genrene er delvis opstillet efter principperne i Dansk Folkemindesamling. Det er en klassifikation, der baserer sig på teksternes karakter, og dette udgangspunkt mærkes naturligvis også hos Ramsten, hvilket dog ikke forhindrer, at hun også beskæftiger sig en del med musikalske fænomener som vandrende formler, om-syngning og variant. Ramsten gennemgår først tre meget forskellige kvindelige sangere, hvis hele repertoire er indspillet og veldokumenteret. Herefter følger visesangens historie fra 1600-tallet til dagens noget forvirrende situation.

De folkelige instrumenter er »musikkens genstande«, og at skrive om dem er en ganske kompliceret opgave. Birgit Kjellström indleder med en utrolig levende og morsom skildring af folkeinstrumenternes historie generelt ud fra en synsvinkel, der både orienterer om traditioner for instrumenttilvirkning og giver anledning til interessante iagttagelser af kulturimpulser og sammenstød geografisk såvel som socialt. Dernæst gennemgår hun de folkelige instrumenter enkeltvis eller i grupper, stadig historisk, men nu med større vægt på dels repertoiret dels den konkrete funktion i miljøet. Herefter følger en redegørelse for de vigtigste typer med hensyn til deres

konstruktion, spilleteknik og musikalske muligheder, og dette sidste afsnit fungerer som en art leksikon i forhold til det forudgående. Hele dispositionen er fortræffelig, og det mærkes, at Birgit Kjellström er en trænet formidler af dette stof. Der er til stadighed tæt samhørighed mellem musik og instrument, og under behandlingen af spilåpipa giver hun en prøve på, hvorledes man undersøger spillestilen hos en enkelt musiker. Stoffet er rigt i Sverige, og Birgit Kjellström har naturligvis måttet afveje pladsen til fordel for de virkelige sværvægttere som f.eks. nyckelharpa og dragspel. Alligevel undrer man sig lidt over, at lergöken ikke finder plads i fremstillingen, navnlig eftersom Anders W. Mårtensson har publiceret et interessant historisk materiale i »Kulturen« (1975), og selvom hyrdelokken kun strejfes undervejs, kunne man nok have omtalt Gerd Neuberts typologiske afhandling fra 1969. Mundgigen date-res (lidt voveligt?) »siden förhistorisk tid« i Norden, men Birgit Kjellström henviser ikke til Reidar Sevågs artikel i Norsk Musikk-Tidsskrift (1970), hvor den i hvert fald dokumenteres rigt fra middelalderen. Og endelig: når nu Birgit Kjellström gengiver et kalkmaleri med sækkepibe fra 1400-tallet, burde hun nok et eller andet sted præcisere, at der her er tale om en anden type og tradition, end den vi endnu kunne finde i hænderne på en svensk spillemand o. 1940. Som optakt til sit bidrag om spillemanden og hans musik bruger Gunnar Ermedahl en gengivelse af Albertus Pictors kendte sækkepibespiller ved dansen omkring guldkalven i Härkeberg kirke og giver en klar begrundelse for, at vi her møder uppländske bønder lige ud af middelalderen. De danser til legerens musik. Betegnelsen spillemand dukker op o. 1500, og efter at dette begreb er forklaret ud fra sin betydning til forskellige tider, følger vi denne skikkelse frem til i dag. Vi hører om spillemandens histori-

ske baggrund, og her havde det været interessant at få lidt mere indblik i forholdet mellem privilegeret musiker og landsby-spillemand. Redegørelsen er på dette punkt noget vag, hvilket formentlig skyldes, at et fænomen som stadsmusikanten ikke kan have spillet tilnærmelsesvis samme rolle i Sverige som i Danmark. Det fremgår dog helt tydeligt af Ermedahls fremstilling, at den svenske spillemand altid har været i nær kontakt med professionelle musikere, og at han har været helt fortrolig med den trading, der sker ved nodebilledet – af og til sågar med »musikens grunder«. Det ved vi bl.a. gennem spillemandsbøgerne, som helt fra 1700-tallet giver os indblik i spillemandens ofte brogede repertoire. Gunnar Ermedahl bringer et meget morsomt indslag om undervisningsprocessen indenfor spillemandsmusikken, og vi får en grundig behandling af den udlærte spillemands repertoire fra en musikalsk synsvinkel. For den ældste dels vedkommende er der en indlysende sammenhæng med barokmusikken, men med hensyn til improvisationspraksis synes jeg nok, at forfatteren lidt for ensidigt lader spillemanden stå som den modtagende part. Improvisation, ornamentering og glissandi er så alment knyttet til folkelig musikudfoldelse, at man bør understrege dette mere, end tilfældet er her. Ermedahl taler om melodi og rytme ud fra spillemandsbøger og nedtegninger efter spillemænd. En ting som ikke fremgår

heraf er den klanglige dimension og de hår-fine rytmiske afvigelser fra nodebilledet, som er livsnerven i f.eks. en polska. Også dette hører til spillemandens eget område, og her var der måske noget, netop han tilførte musikken? Til sidst et principielt problem i forbindelse med den kronologiske opstilling af varianter over »General Segebadens polska«: Er det rimeligt at forlade sig på Afzelius/Åhlströms gengivelse fra 1814 som det ældste udgangspunkt i forhold til Lars Larssons spillemandsbog fra 1789. Hvis man jævnfører med Ternhags karakteristik af disse indsamlingspi-onerer (s. 50–51), må man nok have lov til at spørge: Hvad gjorde krigsråd Åhlström ved melodien, dengang han udsatte den med klaverakkompagnement til aftenunderholdning i salongerne – måske ingenting, men den mulighed må nævnes, at han ligesom Ermedahl mente, at sådan burde den ældste version se ud. I så fald kunne Ermedahl ligeså godt have vist sin egen rekonstruktion af, hvad spillemanden engang overtog fra herremanden.

Men Folkmusikboken er iøvrigt gennem-syret af respekt for dette repertoires egne udøvere, og overalt, hvor det er relevant og muligt, citeres spillemænd og sangere for, hvad de selv har oplevet som væsentligt i deres musikalske virke og dets betydning. Folkmusikboken er resultatet af en storartet indsats, som både læg og lærd vil få megen glæde af at studere.

Mette Müller